

Н. А. НАЗАРОВ

Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
Електронна пошта: nazarmia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9051-7382>

**БОРТНИЙ ДУБ НА МЕЖІ: РЕЛІКТИ
ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА
У ДАВНЬОРУСЬКИХ ТА СТАРОУКРАЇНСЬКИХ
ПАМ'ЯТКАХ XI–XVII СТ.**

Стаття має на меті показати приховану семантику норм староукраїнського звичаєвого права, які врегульовували проведення межі. Для цього було використано порівняльно-історичний підхід. Спершу було проаналізовано староукраїнські джерела (Книга київського підкоморського суду, Полтавська міська книга, грамоти XIV ст., «Руська правда», а також пам'ятки південноросійського наріччя XVII ст., які етнографічно близькі до перелічених) і виокремлено головні значущі елементи звичаю проведення межі. Такими є: коловий рух довкола ділянки («об'їзд», «обхід», «заїзд», «уїзд»), розставлення знаків («граней», «копців»), а також роль дубів і бортей. Оскільки у різних індоєвропейських традиціях дуб відомий як дерево бога-громовержця, було проведено порівняльний аналіз законів щодо земельних меж у хетській, давньоіндійській та староірландській традиціях у контексті міфологічних уявлень про дуб і бджіл, відомих із балтських та інших індоєвропейських фольклорів. Виявилося, що всі елементи староукраїнського звичаю проведення межі мають давню міфологічну семантику, спільну і для інших слов'янських та індоєвропейських традицій. Коловий рух довкола ділянки землі мав особливу семантику у хетській та індійській традиції, де правитель щорічно здійснював ритуал об'їзду своїх володінь. У давньоірландських правових нормах дуб виступав одним із головних межових знаків. Дуб як дерево, що належить богу-громовержцю, мав особливу семантику і в балтійських віруваннях, у яких він був пов'язаний як із бджолами, так і з Перконсом. Підхід, запропонований у статті, може сприяти переосмисленню вагомості пам'яток давніх канцелярій як джерел із дослідження міфологічних реліктів у світогляді населення давніх українських земель, а також простежити спадкоємність діловодства на стилістичному та ідеологічному рівні на українських теренах від часів Київської Русі і аж до XVII ст.

Ключові слова: звичаєве право, землеволодіння, межа, індоєвропейська поезика, міфологія, староукраїнські канцелярські документи

Генетична спорідненість мов індоєвропейців означає, що дочірні традиції зберегли не тільки елементи прамови [Вступ...; Гамкрелідзе; Szemerényi], а й інші елементи духовної культури, так чи інакше зафіксовані

- Ruska metryka (Comp.). Kyiv: O. Filiuk, 2015 [on the title 2016]. [In Ukrainian].
Ruska (Volynska) metryka. Rehesty dokumentiv Koronnoyi kantselyariyi dlya ukrayinskykh zemel (Volynske, Kyivske, Bratslavske, Chernihivske voyevodstva). 1569–1673. (2002). Kyiv: [b. v.]. [In Latin, Polish, and Ukrainian].
- Saks. zercalo Saksonskoe zercalo. Pamyatnik, komentarii, issledovaniya. (1985). V. M. Koreckij (Ed.). Moscow: Nauka. [In Russian].
- Statuty VKL Statuty Velykoho knyazivstva lytovskoho: in 3 vols. Vol. 1–3. S. Kivalov, P. Muzychenka, A. Pankov (Eds.). Odesa: Yurydychna literatura, 2002–2004. [In Latin, Polish, and Ukrainian].
- Vizant. ZZ Vizantiyskij zemledel'cheskij zakon. (1984). E. E. Lipshic, I. P. Medvedev, E. K. Piotrovskaya (Eds.). Leningrad: Nauka. [In Byzantine Greek and Russian].
- Yasna Josephson J. (1997) The Pahlavi translation technique as illustrated by Hōm Yašt. Uppsala : Uppsalauniversitetsbibliotek.
- ZDR Zakonodatel'stvo Drevnej Rusi. (1984). Sh. Sh. Kakabadze (Ed.). Moscow: Yuridicheskaya literatura. [In Old Kyivan and Russian].

N. A. NAZAROV

Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine
E-mail: nazarmia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9051-7382>

A BEE-HIVE OAK AT THE BOUNDARY: RELICTS OF INDO-EUROPEAN CUSTOMARY LAW IN KYIVAN RUS' AND OLD UKRAINIAN WRITTEN MONUMENTS OF THE 11TH-17TH C

The article tends to show the hidden semantics of Old Ukrainian customary law procedures concerning the land boundaries' marking. The author used a comparative-historical approach. At first, the main significant elements of boundaries marking and making were distinguished in the range of historical sources (the Book of Kyiv Chamberlaine Court, City Book of Poltava, Kyivan Rus princes' charts from 14 c., «Rus'ka Pravda», and South Russian acts from 17 c., which are ethnographically close to Ukrainian material). These elements comprise: circular movements («obyzid», «obkhid», «zayizd», «uyizd»), sings («gran'», «kopci»), and especially oaks and trees with bee-hives («bort'»). Since in the cognate Indo-European traditions, an oak is known to be a tree of a thunder-god, a comparative analysis of land boundaries setting laws of Hittite, Old Indic, and Old Irish traditions was undertaken. Mythological notion of an oak and bees in Baltic other Indo-European folklores were considered as well. All elements of Old Ukrainian rite of boundary setting have ancient mythological semantics. The circular motion around a certain territory had special semantics in the Hittite and Old Indian traditions, where the ruler undertook a yearly tour of his domain. In Ancient Irish laws, an oak was one of the main boundary marks. An oak as a tree that belonged to the thunder-god had a specific semantics in Baltic beliefs, where it was connected both with bees and Perkons. The approach suggested in the article is a new, original one, and may enhance reconsidering the significance of old chancery documents as a possible source for studies in mythological outlook survivals among the inhabitants of old Ukrainian territories, as well as to trace the inheritance of law procedures at stylistic level from the time of Kyivan Rus up to 17 c.

Keywords: customary law, landowning, boundary, Indo-European poetics, mythology, Old Ukrainian chancery documents.

Дата надходження до редакції — 14.06.2022

Дата затвердження редакцією — 23.06.2022